

*Покотинський М. А.,
аспірант
Державного податкового університету*

ПРЕДСТАВНИК У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ АВТОРІВ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

Анотація. Стаття присвячена розкриттю проблемних аспектів правового статусу представника у справах про захист прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві, обґрунтуванню перспектив подальшого розвитку нормативного закріплення правового статусу представника при розгляді таких справ. Обґрунтовано, що усунення цих прогалин створить підґрунтя для ефективного розвитку національного законодавства у цій сфері у напрямі євроінтеграції. Опрацьовано здобутки щодо проблематики участі представника у цивільному судочинстві та проблематики захисту авторських прав у загальних судах. Так, у першому контексті опрацьовано роботи щодо таких питань, як: судове представництво в цивільному судочинстві України, професійне представництво адвоката у цивільному процесі. У другому контексті опрацьовано роботи з такої проблематики, як: цивільний процесуальний порядок захисту суб'єктивного авторського права, захист прав автора у порядку цивільного судочинства. Крім того, звернуто увагу на роботи таких вчених, як: Г. Андрощук, Л. Борян, Г. Грещук, С. Захаров, Р. Куришко, О. Любарець, А. Лященко, С. Омельчук, Є. Поливач, Н. Соловйова, О. Стовб, Ж. Форосенко, А. Черін та інших. З огляду на складність ведення справ про захист прав авторів комп'ютерних програм, спірним вбачається використання терміну «допуск у процес особи у якості представника», оскільки саме довіритель робить висновок щодо компетентності процесуального представника та надає йому усі необхідні повноваження для ведення справи у суді. Визначення у ЦПК України представника як окремого учасника судового процесу надає підстави для висновку про реалізацію ним процесуальних прав та обов'язків особи, яку він представляє, на основі наданих йому повноважень на ведення справи. Наявність у третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, права подавати докази зумовлює необхідність покладення на неї судових витрат у зв'язку із реалізацією такого права, зокрема шляхом призначення експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів, зокрема й коли відповідне клопотання заявляє представник такої третьої особи. Визначення автором твору фізичної особи зумовлює висновок про не притаманність статутного представництва для справ про захист прав авторів комп'ютерних програм. Перспективами подальшого дослідження є передбачені законодавством засоби реалізації представником свого процесуального статусу у справах про захист прав авторів комп'ютерних програм.

Ключові слова: представник, повноваження представника, правовий захист, авторське право, комп'ютерні програми, цивільне судочинство.

Постановка проблеми. З огляду на прийняття Закону України «Про авторське право та суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-IX [1], який запровадив низку змін у системі захисту

авторського права на комп'ютерні програми, та активну розробку і впровадження використання комп'ютерних програм у різних сферах суспільної діяльності, наприклад в діяльності суб'єктів землевпорядкування, гостро постає питання дослідження правових засад та практики захисту авторського та суміжних прав на комп'ютерні програми [2, с. 35]. При цьому особливо актуальною сферою постає представництво прав та інтересів у суді, з огляду на необхідну високу кваліфікацію судового представника у таких справах. Водночас, у юридичній літературі зустрічаються неоднакові погляди щодо законодавчих основ участі представника у таких справах, що не сприяє єдності судової практики та ефективному захисту прав, свобод, законних інтересів авторів комп'ютерних програм. Усунення окреслених прогалин створить підґрунтя для ефективного розвитку національного законодавства у цій сфері у напрямі євроінтеграції.

Стан дослідження. Висвітлення отримала проблематика участі представника у цивільному судочинстві та проблематика захисту авторських прав у загальних судах. Так, у першому контексті варто відмітити комплексні дослідження щодо таких питань, як: судове представництво в цивільному судочинстві України [3, с. 198], професійне представництво адвоката у цивільному процесі [4, с. 145–146]. У другому контексті варто згадати роботи з такої проблематики, як: цивільний процесуальний порядок захисту суб'єктивного авторського права [5, с. 499–500], захист прав автора у порядку цивільного судочинства [6, с. 205]. Крім того, варто вказати на роботи таких вчених, як: Г. Андрощук, Л. Борян, Г. Грещук, С. Захаров, Р. Куришко, О. Любарець, А. Лященко, С. Омельчук, Є. Поливач, Н. Соловйова, О. Стовб, Ж. Форосенко, А. Черін та інших.

Метою статті є розкриття проблемних аспектів правового статусу представника у справах про захист прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві, обґрунтування перспектив подальшого розвитку нормативного закріплення правового статусу представника при розгляді таких справ.

Виклад основного матеріалу. Судовий представник є самостійним учасником судового розгляду, що впливає з правової природи судового представництва. Це проявляється в: характері повноважень судового представника (поєднується їх самостійність та похідний характер); здійсненні судового представництва від чужого імені та в чужих інтересах (представник не виступає учасником матеріальних правовідносин, що є предметом судового розгляду); особливостях інтересу судового представника (представник наділений власним інтересом щодо розгляду справи, в якому можна виділити матеріальну та процесуальну складові). Допуск представника до

участі у судовому розгляді здійснюється на підставі документів, що підтверджують його повноваження. При цьому слід розрізнити «підстави виникнення судового представництва» та «підстави допуску (вступу) в процес особи в якості судового представника». Документи, що підтверджують повноваження в суді, є відображенням матеріально-правових відносин між представником і представляваною особою, а тому для різних видів судового представництва висуваються відмінні вимоги щодо підтвердження повноважень [3, с. 197–198].

Підтримуючи погляди дослідника щодо процесуального представника як самостійного суб'єкта судового розгляду, варто звернути увагу на розрізнення понять «підстави допуску (вступу) в процес особи в якості судового представника» та «підстави виникнення судового представництва». Так, довіреність підтверджує як матеріально-правові відносини між представником та довірительом, так і є підставою допуску представника у процес. У справах про захист прав авторів комп'ютерних програм важливе значення мають не тільки правові знання процесуального представника, але й певний рівень спеціальних знань. Так, обговорюючи створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності зазначається, що він має на меті підвищення якості розгляду судових спорів у сфері інтелектуальної власності та скорочення термінів їх розгляду. З цією метою законодавець встановив чіткі вимоги до осіб, які можуть бути суддями Вищого суду. Вони повинні мати досвід професійної діяльності у сфері інтелектуальної власності (патентний повірений або адвокат) не менше ніж 5 років або мати стаж роботи суддею не менше ніж 3 роки [7].

Клієнт доволі ретельно обирає представника, й у разі видання представнику довіреності – це свідомий вибір, що має ключове значення для суду, також і щодо допуску представника у процес. Тому викликає сумнів теоретичне та практичне значення такого розподілу.

Вказаний висновок підтверджується й позиціями інших науковців, які розглядають цивільну процесуальну правосуб'єктність як єдину категорію. Зокрема, М.В. Шпак вказує, що цивільна процесуальна правосуб'єктність адвоката є структурним елементом загальної цивільної процесуальної правосуб'єктності, поряд з цивільною процесуальною правосуб'єктністю інших учасників цивільних процесуальних правовідносин. Цивільна процесуальна правосуб'єктність адвоката розглядається як складова частина категорії загальної цивільної процесуальної правосуб'єктності, яка у той же час, маючи специфічні особливості, відображає її індивідуальність та особливість [4, с. 145–146, 190–191]. Тому окремі висновки вчених щодо правової природи представника та його повноважень підлягають уточненню.

О.О. Штефан, за результатами опрацювання проблематики участі представника у справах щодо захисту суб'єктивного авторського права доходить висновків, що участь у справах із спірних авторських правовідносин представника реалізується через правовідносини представника і суду. Такі правовідносини не є представницькими, а є засобом реалізації повноважень представника, оскільки вказані відносини у процесі взагалі не виникають. Представник є самостійною процесуальною фігурою, яка діє у процесі поряд із особою, яка надала йому повноваження представляти її інтереси у суді, не заміщуючи її. ОКУ, звертаючись із позовною заявою до суду, діє не як представник у справах із спірних авторських правовідносин, а як

сторона, яка захищає надане їй право на управління майновими авторськими правами, оскільки матеріальне представництво не породжує процесуальне представництво [5, с. 499–500]. На наш погляд, зазначені положення теж свідчать про недоцільність розрізнення таких понять, як «підстави виникнення процесуального представництва» та «підстави допуску представника у процес». Адже, як слушно зазначає дослідниця, правовідносини, що виникають між судом та представником є лише наслідком повноважень представника щодо ведення справи, які варто розглядати як цілісну категорію. Така точка зору відповідає й чинним положенням ч. 1 ст. 64 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (далі – ЦПК України) [8], відповідно до якої представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки.

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 60 ЦПК України представником у досліджуваній категорії справ може бути зокрема, адвокат. При характеристиці цивільної процесуальної правосуб'єктності адвоката варто виходити з того, що складовими елементами вказаного інституту є його: цивільні процесуальні права, цивільні процесуальні обов'язки, професійні заборони, відповідальність адвоката у цивільному процесі. Цивільні процесуальні права адвоката – це права вказаного суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, які регламентовані чинним цивільним процесуальним та іншим законодавством, якими може розпоряджатися адвокат при наданні професійної правничої допомоги під час розгляду та вирішенні цивільних справ судами. Цивільні процесуальні обов'язки адвоката – це правові зобов'язання адвоката, які полягають у необхідності вчинення останнім певних прав при наданні професійної правничої допомоги під час розгляду та вирішенні цивільних справ судами. Професійні заборони адвоката – це покладена нормами законодавства повинність вказаного суб'єкта не вчиняти певні дії при наданні професійної правничої допомоги під час розгляду та вирішенні цивільних справ судами. Відповідальність адвоката у цивільному процесі – це застосування до адвоката, який надає професійну правничу допомогу під час розгляду та вирішенні цивільних справ судами, заходів примусу, які передбачені законодавством [4, с. 145]. Вказана позиція привертає увагу, передусім, виділенням автором категорії цивільних процесуальних прав представника, а також категорії відповідальності адвоката у цивільному судочинстві. На наш погляд, виділення самостійної категорії цивільних процесуальних прав представника не узгоджується з наведеним вище положенням ч. 1 ст. 64 ЦПК України. Щодо ж цивільної процесуальної відповідальності, то позиція вченого потребує додаткового обґрунтування, оскільки категорії «заходи примусу» та «юридична відповідальність» у теорії цивільного процесу розрізняються.

Таким чином, характеризуючи процесуальний статус представника, варто розрізнити його повноваження як передусім матеріально-правову категорію, що позначає стан правовідносин між представником та довірительом. На підставі цих правовідносин представник в суді здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки.

Зазначений висновок дозволяє висловити висновки суто практичного характеру. Так, у юридичній літературі зустрічаються позиції про доцільність покладення на процесуального представника окремих видів судових витрат. Зокрема, з огляду на те, що представники можуть вчиняти від імені особи, яку

вони представляють, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа, в усіх випадках суб'єктом обов'язку щодо оплати судових витрат на проведення експертизи є особа, представництво інтересів якої вони здійснюють, за винятком, коли здійснюється представництво третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору [6, с. 205]. На жаль, дослідник не наводить переконливого обґрунтування, чому саме третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору становить виняток з загального правила.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 43, ч. 6 ст. 53 ЦПК України, право подавати докази входить до обсягу процесуальних прав вказаної третьої особи. Такі права реалізуються процесуальним представником від її імені та в її інтересах, що свідчить про те, що суб'єктом несення судових витрат у зв'язку із поданням доказів (в тому числі й призначенням судової експертизи) має бути саме така третя особа. Важливість вирішення цього питання підкреслюється й складністю ведення справ про захист прав авторів комп'ютерних програм, необхідністю певного досвіду у представника. Таким чином, представник часто діє самостійно, без узгодження із довірительом кожної процесуальної дії. Так, заява про право попереднього користувача була здійснена, як заявлено представником в судовому засіданні апеляційного суду, як більш економічний спосіб захисту, з урахуванням вартості проведення експертного дослідження [9].

Участь адвоката як професійного представника під час касаційного оскарження судових рішень у судах вимагає від останнього відповідної кваліфікації та професійного рівня. Поряд з цим, поширення випадків у судовій практиці відносно не прийнятності як суб'єктів цивільного процесуального права осіб, які не мають правового статусу адвоката відображає запроваджені судовою реформою законодавчі новели щодо виключного представництва адвокатами інтересів клієнтів (за виключенням окремих категорій справ) у судах. Впровадження такої практики фактично «відсіює» коло осіб, які зможуть здійснювати представництво інтересів осіб у судах, що повинно сприяти підвищенню якості надання правової допомоги [4, с. 188].

В аспекті професійної діяльності адвокатів у виконавчому провадженні слід виходити з того, що на сьогодні не застосовується виключне представництво вказаними суб'єктами інтересів своїх клієнтів на етапі виконання судових рішень. Поряд з цим, у виконавчому провадженні представниками можуть бути як особи, які мають правовий статус адвоката, так і інші особи, які відповідають іншим встановленим вимогам законодавства. Адвокат як професійний представник сторони у виконавчому провадженні виконує такі функції, які відображають специфіку його професійної діяльності на вказаному етапі цивільного процесу, як сприяння юридичному закріпленню інтересів клієнта враховуючи зміст судових рішень та досягнення мети виконавчого провадження [4, с. 189].

Висновки

1. З огляду на складність ведення справ про захисту прав авторів комп'ютерних програм, спірним вбачається використання терміну «допуск у процес особи у якості представника», оскільки саме довіритель робить висновок щодо компетентності процесуального представника та надає йому усі необхідні повноваження для ведення справи у суді.

2. Визначення у ЦПК України представника як окремого учасника судового процесу надає підстави для висновку про реалізацію ним процесуальних прав та обов'язків особи, яку

він представляє, на основі наданих йому повноважень на ведення справи.

3. Наявність у третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, права подавати докази зумовлює необхідність покладення на неї судових витрат у зв'язку із реалізацією такого права, зокрема шляхом призначення експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів, зокрема й коли відповідне клопотання заявляє представник такої третьої особи.

4. Визначення автором твору фізичної особи зумовлює висновок про не притаманність статутного представництва для справ про захист прав авторів комп'ютерних програм.

5. Перспективами подальшого дослідження є передбачені законодавством засоби реалізації представником свого процесуального статусу у справах про захист прав авторів комп'ютерних програм.

Література:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. *Відомості Верховної Ради України* офіційне видання від 01.12.2023 – 2023 р., № 57, стор. 2, стаття 166.
2. Погіп М.М. Судовий захист авторського права на комп'ютерні програми у сфері землеустрою: вітчизняний та міжнародний досвід. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 5. С. 34–44.
3. Русин О.Ю. Судове представництво в цивільному судочинстві України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03; ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2016. 221 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0417U001459/> (дата звернення: 17.06.2024 р.).
4. Шпак М.В. Професійне представництво адвоката у цивільному процесі: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 249 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0419U002066/> (дата звернення: 17.06.2024 р.).
5. Штефан О.О. Цивільний процесуальний порядок захисту суб'єктивного авторського права: дис. ... д.ю.н.: 12.00.03; Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України. Київ, 2017. 623 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0517U000719/> (дата звернення: 17.06.2024 р.).
6. Кирдан Б.В. Захист прав автора у порядку цивільного судочинства: дис. ... д.ю.н.: 12.00.03; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 211 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0417U002881/> (дата звернення: 17.06.2024 р.).
7. Коваль М. Вищий суд з питань інтелектуальної власності: процес створення триває. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/vishchiiy-sudz-pitan-intelektualnoyi-vlasnosti-proces-stvorenniya-trivae.html> (дата звернення: 18.06.2024 р.).
8. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України* офіційне видання від 08.10.2004 – 2004 р., № 40, 40–42, стор. 1530, стаття 492.
9. Постанова Київського апеляційного суду від 05.02.24 р. у справі № 361/4450/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117374053> (дата звернення: 18.06.24 р.).

Pokotynskiy M. Representative in civil cases on the protection of the rights of authors of computer programs

Summary. The article is devoted to the disclosure of problematic aspects of the legal status of the representative in cases on the protection of the rights of the authors

of computer programs in civil proceedings, to the substantiation of the prospects for further development of the normative consolidation of the legal status of the representative in the consideration of such cases. It is justified that the elimination of these gaps will create a foundation for the effective development of national legislation in this area in the direction of European integration. Achievements related to the problems of the representative's participation in civil proceedings and the problems of copyright protection in general courts were elaborated. So, in the first context, works were developed on such issues as: judicial representation in the civil proceedings of Ukraine, professional representation of a lawyer in civil proceedings. In the second context, works were developed on such issues as: civil procedural procedure for the protection of subjective copyright, protection of the author's rights in civil proceedings. In addition, attention was paid to the works of such scientists as: H. Androschuk, L. Boryan, H. Greschuk, S. Zakharov, R. Kuryshko, O. Lyubarets, A. Lyashchenko, S. Omelchuk, E. Polivach, N. Solovyova, O. Stovb, Zh. Forosenko, A. Cherin and others. Given the complexity of conducting cases on the protection of the rights of authors of computer programs, the use of the term «admission of a person to the process as a representative» is considered controversial, since it is the principal who

makes a conclusion about the competence of the procedural representative and gives him all the necessary powers to conduct the case in court. The definition of a representative in the Civil Code of Ukraine as an individual participant in the legal process provides grounds for the conclusion that he exercises the procedural rights and duties of the person he represents, based on the powers granted to him to conduct the case. The presence of a third person, who does not make independent claims regarding the subject of the dispute, the right to submit evidence necessitates the imposition of legal costs on him in connection with the realization of such a right, in particular by appointing an examination of computer equipment and software products, in particular, when the corresponding request is made by a representative such third party. The definition of a natural person by the author of the work leads to the conclusion that the statutory representation is not appropriate for cases on the protection of the rights of the authors of computer programs. Prospects for further research are the means provided by legislation for the representative to exercise his procedural status in cases on the protection of the rights of authors of computer programs.

Key words: representative, authority of the representative, legal protection, copyright, computer programs, civil proceedings.